

Canis lupus lupus

Eurasiatisk skogsvarg

Däggdjur

Klass: Mammalia (däggdjur), **Ordning:** Carnivora (rovdjur), **Familj:** Canidae (hunddjur), **Släkte:** *Canis*,
Underart: *Canis lupus lupus* - eurasiatisk skogsvarg Linnaeus, 1758 **Synonymer:** *Canis lupus* Linnaeus, 1758, *varg*,
varg [exkl. hund]

Kännetecken

Vargen är det största av de vilda hunddjuren, normalvikten för vuxna djur är 35-50 kg. Vargen är högbent med rak rygglinje, vilket ger en rektangulär profil. Den har kraftigt huvud och stora tassar (>100 mm). Svansen är proportionellt sett kortare än t.ex. rävens och hålls vanligen hängande. Färgen varierar kraftigt. Vanligast är grå eller gulaktiga färgvarianter, ofta med mörkare stickelhår på ryggen och ljusare buk. Även huvudet kan ha varierande teckningar. Karaktäristiskt är vita kinder. I andra länder förekommer stora färgvariationer från helt vita polarvargar till nästan helt svarta skogsvargar i Nordamerika. Det bör också uppmärksammas att det finns många varglika hundraser och rasblandningar.

Utbredning och status

Vargen har historiskt sett haft en vid utbredning över norra halvklotet, men trängts undan från stora delar av det forna utbredningsområdet. De starkaste fästena finns idag i Nordamerika och Ryssland. I Europa finns de största stammarna i delar av det forna Östeuropa. Arten finns vidare på Balkan, i Italien och på Pyreneiska halvön. Under senare år har vargen expanderat i Europa och återinvandrat till Tyskland från Polen, till Frankrike från Italien och till Ungern från Slovakien. Vargen fanns i början av 1800-talet spridd över hela Sverige och vid mitten av seklet fanns den fortfarande i alla svenska landskap utom på Gotland och Öland. Därefter gick tillbakagången mycket snabbt och vid slutet av 1860-talet var den praktiskt taget utrotad i Götaland och även i större delen av Svealand. I Värmland och Dalarna dröjde spillror av populationen kvar ytterligare några årtionden. Vid början av 1900-talet var vargen undanträngd till fjällnära områden. Under 1930- och 40-talen torde antalet vargar i Sverige ha varit 20-40. År 1965 uppskattades antalet till högst 10. År 1966 fridlystes vargen, efter att dessförinnan ha varit fredlös. Under 1970-talet var arten ytterst nära att helt försvinna från landet och en ensam individ inom nationalparksblocket i Norrbottens fjällvärld gick under benämningen "den sista vargen". Vintern 1977/1978 konstaterades dock varg åter på flera platser i Norrbottens län, samtidigt som uppgifter från Finland gjorde gällande att det var resultatet av en invandringsvåg från Ryssland året innan. Sommaren 1978 konstaterades också en föryngring i skogslandet öster om Kiruna, den första kända i landet efter fridlysningen 12 år tidigare. Efterföljande vinter observerades som mest åtta vargar i en flock av vilka samtliga försvann. En sköts legalt efter länsstyrelsens medgivande och minst en varg sköts olagligt. Hösten 1976 rapporterades varg från Trysilområdet i Norge och vintern 1978/79 uppträdde varg också i angränsande Nordvärmland. År 1983 konstaterades den första vargkullen under 1900-talet i Värmland och därefter har föryngring skett årligen i mellersta Skandinavien med undantag för 1986. Under åtta år räknat från 1983 föddes såvitt känt sju vargkullar - aldrig mer än en om året. Detta ledde emellertid inte till att antalet vargar ökade nämnvärt. Först 1991 föddes det två vargkullar, varav en i södra Jämtland. Genetikerna har senare konstaterat att hanen till den senare kullen var en nyinvandrad varg från öster. De efterföljande åren 1992-1995 föddes det varje år två vargkullar i landet. Antalet kullar ökade därefter ytterligare och vid sekelskiftet var antalet kullar 7 och antalet vargar beräknades till 70. Under de första 10 åren på 2000-talet har vargstammen fortsatt att öka och kullar har fötts i Värmlands, Dalarnas, Örebro, Västmanlands, Stockholms, Gävleborgs, Västra Götalands, Västernorrlands och Jämtlands län. År 2011 föddes det 25 vargkullar i Sverige, varav tre vargrevir överlappade gränsen mot Norge. Ytterligare tre valpkullar föddes i den norska vargzonen som gränsar mot Sverige. Vargstammen beräknades vintern 2011/2012 uppgå till 230-260 djur, som uppträdde helt eller delvis i Sverige. Ytterligare 30 vargar beräknades finnas i angränsande del i Norge. Många ungvargar har utvandrat och ensamma vargar har uppträtt tillfälligt i så gott som hela landet under de senaste decennierna. Genetiska undersökningar visar att den nuvarande skandinaviska stammen ursprungligen härstammar från ett enda vargpar med östligt ursprung, men att ytterligare en hane kom 1990-91. Troligen hade denna varghane stor betydelse för den ökning av stammen som konstaterats därefter. Ytterligare östliga vargar har dokumenterats i Skandinavien och det har också konstaterats att flera nya vargar med östligt blod ingår i revir i Mellansverige och Sydnorge. Av de 28 vargkullar som föddes i Skandinavien 2011 hade åtta en förälder av finsk-rysk härkomst.

Ekologi

Vargen har stor förmåga att anpassa sig till vitt skilda miljöer, men är beroende av en relativt rik fauna, helst med inslag av större bytesdjur. Bland svenska djurarter är hjortdjur som älg, ren och rådjur aktuella. Fram till 1800-talets slut, då älg och rådjur var fåtaliga, var skadegörelsen bland tamboskap som nötkreatur, får och getter av betydande omfattning. I norra Sverige har renen, som efter 1886 endast räknas som tamdjur i vårt land, utgjort det viktigaste bytet i denna kategori. För vargarna i den centrala delen av Skandinavien har älg och rådjur utgjort de viktigaste bytesdjuren. Vargarnas jakt på hjortdjur sker genom förföljelsejakt, ibland i kombination med smyg- eller förhållsjakt. Ofta jagar bara ett eller ett par djur i flocken. Vargens jakt efter vilda bytesdjur innebär viss selektion mot unga eller gamla djur. Detta har främst dokumenterats från Nordamerika men också i Skandinavien där vargarna när det gäller älgar praktiskt taget uteslutande dödat kalvar och kor. Vargarna lever normalt i flockar (familjegrupper) som delvis upplöses och splittras i samband med parningstiden i februari-mars. Ett vargrevir i Skandinavien uppgår till ca 10 kvadratmil. Vargarna utnyttjar gärna vägar och stigar då de patrullerar reviret. Det är inte heller ovanligt att de uppträder invid bebyggelse. Vargen blir könsmogen vid knappt 2 års ålder. I en vargflock föder vanligtvis endast en tik ungar. Dräktighetstiden är cirka 65 dygn. Antalet valpar varierar stort, men 6 utgör medelvärdet. Lyan är ofta enkel, ett hål grävt i en sandbacke eller i en bergsskrev.

Hot

Det svåraste hotet utgörs av bristande acceptans hos delar av befolkningen. Vargen har tidigare varit förföljd främst på grund av vargens angrepp på ren och andra tamdjur. Andra mera diffusa hot finns, t.ex. rädsla. Konflikten med vissa jägare har ökat under senare år. Där upplevs vargen som en allvarlig konkurrent om det jaktbara viltet, vilket förstärks om älgstammen minskar samtidigt som jaktarrendena stiger. Det enskilt största konfliktområdet är att jakthundar dödas av varg, vilket hänger samman med en omfattande användning av löshund vid jakt. Den illegala jakten efter varg utgör ett allvarligt hot i hela dess utbredningsområde. Snöskotern - om den missbrukas - är självfallet ett redskap som gör hotet mot alla stora rovdjur än mer akut. Ett annat allvarligt hot är den stora inavelsgraden i vargstammen. Det är nödvändigt att obesläktade vargar med östligt ursprung ges möjlighet att etablera sig med den mer eller mindre isolerade vargpopulationen på den skandinaviska halvön, om den ska kunna vara långsiktigt livskraftig. Renskötselområdet i såväl Sverige som Finland och Norge utgör här en barriär, där skydds jakt tillämpas generöst. Regeringen har beslutat att den kraftigt inavlade vargstammen ska förbättras bl.a. genom utsättning av i djurpark födda vargvalpar med finskt-ryskt ursprung. Dessa valpar ska då ersätta ursprungliga vilda vargkullar. Högst 20 vargar ska enligt regeringen införlivas i den svenska vargpopulationen fram till och med 2014. Efter 2002 har en mer omfattande skydds jakt tillåtits. Efter 2002 har vid skydds jakt ett 20-tal vargar skjutits bara inom renskötselområdet. Flera vargar har även skjutits i vargrevir, där jakthundar dödas. Åren 2010 och 2011 tilläts även licensjakt. Även för de övriga stora rovdjuren björn, järv och lodjur tilläts nu jakt, som en av flera åtgärder i rovdjurspolitiken, som enligt regeringens bedömning bl.a. ska resultera i en ökad acceptans för rovdjuren. I Norge har jakt tillåtits främst för att förhindra etablering utanför deras mycket begränsade vargzon. Även i Finland, där stammen minskat under senare år, sker jakt efter varg, främst inom deras renskötselområde. I takt med att vargar etablerat sig i Mellansverige har nya hot tillkommit. Antalet trafikdödade vargar har ökat och vargar har också dött eller avlivats p.g.a. skabbangrepp.

Åtgärder

Vargen fredades 1966. I takt med att vargarna har blivit fler har en rad åtgärder vidtagits för att förebygga skador, minska konflikterna och därmed gynna fortsatt tillväxt hos arten. Länsstyrelserna kan ge bidrag till djurägare för att sätta upp rovdjurssäkra stängsel och vidta andra skadeförebyggande åtgärder. Djurägare som drabbas av skador orsakade av varg på får eller andra tamdjur ges full ekonomisk ersättning. Vidtagna förebyggande åtgärder har resulterat i att skadorna av varg inte har ökat proportionellt mot tillväxten i vargstammen. Under 2011 förorsakade varg 66 (48) angrepp på tamdjur - främst får. Siffror inom parentes anger angrepp under 2010. Vid dessa angrepp dödades 340 (163) djur, 73 (13) skadades och 60 (25) saknades i samband med angreppen. Därutöver dödades 22 (20) hundar, 19 (1) skadades och två (0) hundar saknades efter vargangrepp. Ersättningen för skador av varg 2011 på tamdjur uppgick till 961 000 (468 000) kronor. Skillnaderna mellan olika år kan delvis förklaras med att enskilda vargindivider eller grupper av vargar kan orsaka en stor andel av de totala skadorna ett visst år. I renskötselområdet utgår ersättning för vargförekomst oberoende av om renar dödas eller inte. År 2011 utbetalades 1,9 miljoner kronor till de samebyar där varg uppträdde tillfälligt eller under en del av året.

Övrigt

Utländska namn - NO: Ulv, DK: Ulv, FI: Susi, GB: Wolf. Vargen omfattas av och är därtill en prioriterad art i EU:s art och habitatdirektiv bilaga 2, vilket innebär att den ska skyddas i nätverket Natura 2000. Den ingår även i EU:s art och habitatdirektiv bilaga 4, vilken omfattar strikt skyddade arter, i Bernkonventionen bilaga II samt i CITES bilaga A. Vargen tillhör statens vilt enligt 33 § jaktförordningen, vilket innebär att ett djur som påträffas dött eller som dödas ska tillfalla staten och upphittaren är skyldig att anmäla fyndet till polisen. Anmälningsskyldigheten gäller även trafikolyckor med vargar. Rovdjurspolitik; År 2001 antog riksdagen en rovdjurspolitik som bl.a. innebär att det fastställdes tydliga mål för rovdjuren i Sverige. För varg sattes ett etappmål uttryckt som antalet årliga föryngringar (kullar). Etappmålet sattes till 20 föryngringar, vilket motsvarar cirka 200 djur. Samtidigt sades att vargföryngringar inte ska tillåtas inom renskötelsens åretruntmarker. Renskötelsområdet omfattar ungefär hälften av Sveriges landareal. Rovdjurspolitiken ändrades delvis 2009, varvid det för första gången efter fredningen 1966 infördes licensjakt efter varg i Sverige och i januari 2010 fälldes 28 och året därefter något färre vargar. Licensjakten efter varg anmäldes av några naturvårdsorganisationer till EU-kommissionen, som ett brott mot EU:s art och habitatdirektiv och Sverige har uppmanats att vidta åtgärder för att förbättra vargens situation i landet. Det är därför oklart om ytterligare licensjakt kan tillåtas, i vart fall innan inavelsgraden i populationen förbättrats. Däremot tillåts skydds jakt efter varg. Beslut om jakt efter rovdjur har också i större omfattning delegerats från Naturvårdsverket till länsstyrelserna.

Naturvård

Konventioner: Habitatdirektivets bilaga 2, Habitatdirektivets bilaga 2 (Prioriterad art), Habitatdirektivets bilaga 4, Bernkonventionens bilaga II, CITES bilaga A

Åtgärdsprogram: Avslutat

Litteratur

- Andersson, T., Bjärvall, A. & Blomberg, M. 1977. Inställningen till varg i Sverige - en intervjuundersökning. *Statens Naturvårdsverk* PM 850.
- Bjärvall, A. 1983. Scandinavias response to a natural repopulation of wolves. *Acta Zool. Fenn.* 174: 273-275.
- Bjärvall, A. 1988. *Lär känna vargen*. Svenska jägareförbundet, Stockholm.
- Bjärvall, A. & Isakson, E. 1983. En vinter i vargarnas spår. *Svensk Jakt* 121: 178-184. Bjärvall, A. & Nilsson, E. 1974. Hur gick det för vargarna i norr? *Svensk Jakt* 112: 662-665.
- Bjärvall, A. & Nilsson, E. 1976. Surplus-killing of reindeer by wolves. *J. Mamm.* 57: 585. Bjärvall, A. & Nilsson, E. 1978. 8-9 vargar spårades i vintras - undersökning ger besked om hur de levde. *Svensk Jakt* 116: 894-897.
- Bjärvall, A. & Ullström, S. 2010. *Däggdjur i Sverige*. Bonnier Fakta.
- Boitani, L. 2000. Action plan for the conservation of wolves in Europe (*Canis lupus*). *Nature and Environment*, No. 113. Council of Europe Publishing.
- Eles, H. (red.) 1986. *Vargen- Värmland förr och nu*. Årsbok från Värmlands Museum. Årgång 84.
- Ericsson, G. & Heberlein, T. A. 2002. *Attityder till varg och vargjakt i Sverige*. SLU, Kontakt 14. Uppsala.
- Haglund, B. 1968. De stora rovdjurens vintervanor. *Viltrevy* 5(6): 213-361.
- Harrington, F.H. & Paquet, P.C. (red.) 1982. *Wolves of the world*. Noyes Publications.
- Karlsson, J., Bjärvall, A. & Lundvall, A. 1999. *Svenskarnas inställning till varg. En intervjuundersökning*. Naturvårdsverkets rapport 4933.
- Karlsson, J., Danell, A., Månsson, J och Jaxgård, P. 2012. Viltskadestatistik 2011. Skador av fredat vilt på tamdjur, hundar och gröda. Viltskadecenter. Rapport 2012-1.
- Klinghammer, E. (red.) 1979. *The behaviour and ecology of wolves*. Garland STPM Press.
- Larsson, H-O. 1988. *Varg*. Natur och kultur. Stockholm.
- Levin, M., Karlsson, J., Månsson, J. och Jaxgård, P. 2011. *Viltskadestatistik 2010. Skador av fredat vilt på tamdjur, hundar och gröda*. Viltskadecenter. Rapport 2011-1.
- Liberg, O., Andrén, H., Pedersen, H.-C., Sand, H., Sejberg, D., Wabakken, P., Åkesson, M. & Bensch, S. 2005. Severe inbreeding depression in a wild wolf (*Canis lupus*) population. *Biology Letters* 1: 17-20.
- Liberg, O., Sand, H., Pedersen, H. C. & Wabakken, P. 2008. Dödlighet och illegal jakt i den skandinaviska vargstammen. Viltskadecenter Rapport nr. 1-2008.
- Lönnberg, E. 1934. *Bidrag till vargens historia i Sverige*. K. Svenska Vetenskapsakademiens skrifter i naturskyddsärenden, Nr. 26.
- Mech, L.D. 1970. *The wolf: the ecology and behaviour of an endangered species*. Garden City, USA. Naturvårdsverket. 2012. Rovdjursforum. Databas.
- Persson, J. & Sand, H. 1998. *Vargen*. Viltet, ekologin och människan. Svenska Jägareförbundet.
- Pulliainen, E. 1965. Studies on the wolf (*Canis lupus* L.) in Finland. *Ann. Zool. Fenn.* 2: 215-259.
- Regeringen, 2000. Sammanhållen rovdjurspolitik. *Proposition 2000/01*: 57.
- Regeringen, 2009. En ny rovdjursförvaltning. *Proposition 2008/09*: 210.
- Riksdagen 2001. Sammanhållen rovdjurspolitik. *Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2000/01*: MJU9.
- Sand, H., Liberg, O., Aronson, Å., Forslund, P., Pedersen, H.C., Wabakken, P., Brainerd, S., Bensch, S., Åkesson, M., Karlsson, J. & Ahlqvist, P. 2010. Den Skandinaviske *Vargen* - en sammanställning av kunskapsläget från det skandinaviska vargforskningsprojektet SKANDULV 1998 - 2010. Rapport till Direktoratet for Naturforvaltning i Norge. Grimsö forskningsstation, SLU.
- Svensson, L., Wabakken, P., Kojola, I., Maartmann, E., Strømseth, T.H., Åkesson, M., Flagstad, Ø. & Zetterberg, A. 2012. *Varg i Skandinavien och Finland*. Slutrapport från inventering av varg vintern 2011-2012. Viltskadecenter. Rapport nr. 4.
- Wabakken, P., Sand, H., Liberg, O. & Bjärvall, A. 2001. The recovery, distribution, and population dynamics of wolves on the Scandinavian peninsula, 1978-1998. *Can. J. Zool.* 79: 710-725.
- Viltskadecenter. 2012. Den skandinaviska vargens utseende. Faktablad 2012-1.
- Åkesson, M. 2012. Sammanställning av släktrådet över den skandinaviska vargstammen fram till 2011. Rapport på uppdrag av Naturvårdsverket. Grimsö forskningsstation, SLU.

Författare

Robert Franzén 1991, Rev. Anders Bjärvall 1994, Lena Berg & Anders Bjärvall 2002, Henrik Andrén 2005, Robert Franzén 2006, 2010, 2012. © ArtDatabanken, SLU 2010.